

NIEUWSBRIEF

'Ik wil graag mensen bij elkaar brengen'	2
Nederlands eliteregiment breekt Ierse tegenstand aan de Boyne	4
NMM-directeur Saam: 'Vrienden aan museum binden'	6
Val Antwerpen 1914 herdacht	8
Museum verwerft uniek vaandel uit collectie prins van Monaco	12
Oorlogsprenten van Jan Sluijters	14

Allerlaatste Nieuwsbrief

'Ik heb de bezoekers echt gemist'

door Hans van Lith (tekst en foto)

Senior educator Nienke Heester (*1973) vindt het heerlijk dat het nieuwe museum geopend is en dat er weer bezoekers komen. In de sluitingsperiode tussen 'Delft' en 'Soesterberg' miste ze hen echt. Want ze houdt ervan aan mensen dingen uit te leggen, met ze in gesprek te komen. Met zowel ouderen als schoolkinderen.

Zeker een militair museum biedt daarvoor allerlei mogelijkheden: "Heel interessant is het spanningsveld tussen geweld, het handhaven van de vrede en het zoeken naar de juiste balans daarin. De mensen hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid en dan moeten ze voor zichzelf antwoord geven op vragen als: 'wat betekent defensie, wat betekent vrede, waarom een krijgsmacht?' Die uitleg geven is de taak van het Nationaal Militair Museum (NMM). Het gaat daarbij niet om verheerlijking van leger, marine of luchtmacht, wel om verklaring van hun aanwezigheid en hun optreden. Nienke wil daar objectief informatie over geven. "Het museum is geen wervingsinstituut voor de krijgsmacht, met een man bij de uitgang die zegt: 'Kom bij het leger!'"

Fantastische locatie

Nienke verheugt zich op de vele moderne mogelijkheden van het NMM om het publiek te boeien. Ze ontvangt graag groepen schoolkinderen. Dat begint al bij groep 3 en 4: "Voor hen hebben we workshops waar ze een lesje in camoufleren krijgen en ontdekken waarom dat nuttig is. In de sneeuw moet een soldaat wit zijn, in de woestijn zandkleurig, in een bos groen. Daarna gaan ze een helm of een vliegtuig in elkaar knutselen en die in camouflagekleuren schilderen. Het moet wel laagdrempelig zijn. Oudere kinderen maken een periscope en leren waarom je je hoofd niet boven het luik van een tank moet uitsteken. In het museum is ook een klaslokaal uit de jaren veertig nagebouwd. Degene die toen kind waren zijn nu oude mensen. Als zij in dit klaslokaal komen, hoor je de mooiste verhalen. Over hun vader die aan de Grebberberg lag, Engelandvaarder was of als jongen een kamer moest afstaan aan een ingekwartierde Duitser. Zij vertellen dat ook aan kinderen van groep 7 en 8. Afsluitend zien die kinderen een filmpje over de oorlog, doen mee aan een quiz en schrijven ten slotte een brief aan een van de mensen die het destijds hebben meegemaakt. Voor leerlingen van het vmbo is vooral de techniek van tanks, auto's en vliegtuigen interessant."

Nienke herinnert zich uit Delft een educatief project waarbij een groep Duitse scholieren de tentoonstelling *Fremde im Visier* bezocht en daarover discussieerde. Deze expositie toonde foto's die de Duitsers maakten tijdens de bezetting in Nederland en aan het Oostfront. "Je merkte nog altijd enig schuldgevoel. Anderzijds hadden ze ook wel begrip voor het feit dat hun

Nienke Heester: "Het museum is geen wervingsinstituut voor de krijgsmacht, met een man bij de uitgang die zegt: 'Kom bij het leger!'"

Bij de voorpagina:

De Stichting Vrienden van het Legermuseum gaat op in de Stichting Vrienden van het Nationaal Militair Museum. Daarmee is dit laatste nummer van de 22e jaargang tegelijkertijd de allerlaatste Nieuwsbrief. (Foto Hans van Lith)

ouders de nazi's volgden. Nederlandse kinderen daarentegen meenden dat je je eigen keuze moest maken. Dat is natuurlijk idealistisch, maar de werkelijkheid was vaak genuanceerder. Het zwart-wit werd duidelijk grijs! Ik hoop echt dit soort projecten voort te zetten." Met nadruk: "Het is fijn iets te doen voor de verschillende onderwijsgroepen, zodat er iets blijft hangen van wat ze hier gezien hebben." Tegelijkertijd realiseert ze zich dat het NMM – om bezoekers te trekken – tevens entertainment voor gezinnen met kinderen moet brengen, zoals de

speelvjervers buiten, evenementen en vakantieactiviteiten. Want je moet geld verdienen om projecten te kunnen doen.

Musea, kunst en cultuur

Nienke groeide op met musea, kunst en cultuur. Haar ouders namen haar mee naar musea, opa schilderde en haar moeder is een operaliefhebster, zodat haar dochter vrij geregeld in het Amsterdamse concertgebouw zat. Haar vader was toentertijd stedenbouwkundige bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en het gezin woonde in Lelystad. Nienke: "Midden in de stad waren opgravingen van oude scheepswrakken uit de Zuiderzee. Ik zocht daar schelpen, pijpenkoppen en botjes ..." Na de middelbare school werkte ze enige tijd bij het Scheepsarcheologisch Museum in Ketelhaven om vervolgens te worden toegelaten tot de Reinwardt Academie, de Hogeschool voor de Kunsten. Na haar afstuderen – cum laude – vertrok ze met een beurs naar het Nationaal Museum in Kopenhagen. Hier was ze

projectleider voor (internationale) tentoonstellingen en deed ze onderzoek naar de toegankelijkheid van musea voor mindervaliden. Terug in Nederland werkte ze tot 2006 bij Aviodome op Schiphol en Aviodrome op Lelystad Airport. Eerst bij de fondsenwerving en vervolgens als hoofd educatie en presentatie. Toen Christel Sohier belde of zij haar bij het Legermuseum wilde vervangen tijdens haar zwangerschapsverlof, verhuisde ze naar Delft. Hier woont ze samen met vriend Marco en dochter Eline. Ook na Christels terugkeer bleef Nienke bij het Legermuseum aan het werk in de marketing- en communicatiesfeer. Ze maakte de voorbereidingen voor het NMM mee, zat jarenlang in spanning of ze kon blijven en geeft nu als senior educator in Soesterberg leiding aan drie collega's. "Ik wil graag mensen enthousiasmeren en bij elkaar brengen." Over haar nieuwe baan is zij heel positief. "Het is leuk en ik heb er zin in. Ik ben niet iemand die per se carrière moet maken, maar ik wil iets doen voor de samenleving. Dat maakt me gelukkig."

Bedankt voor uw steun

Voor u ligt de allerlaatste Nieuwsbrief. Als u dit leest zal het Nationaal Militair Museum (NMM), waarin 'ons' museum haar nieuwe thuis heeft gekregen, inmiddels zijn deuren hebben geopend. En zoals al enige malen eerder ook in de Nieuwsbrief geschreven, past bij dat nieuwe museum een eigen vriendenorganisatie. Samen met de vrienden van het voormalige Militaire Luchtvaart Museum is een nieuwe vriendenstichting opgericht: Stichting Vrienden Nationaal Militair Museum (zie ook pagina 16). Deze stichting heeft een vrijwel gelijke doelstelling als die van haar beide voorgangers. Het belangrijkste doel is het ondersteunen van het museum bij het verwerven en restaureren van collectiestukken. Hoe belangrijk dat voor het Legermuseum is geweest, zag u al in het in 2008 uitgegeven boekje *Vriendendienst*. Die ondersteuning is na 2008 niet opgehouden (zie onze website). Op pagina 12 leest u over onze zeer recente schenking. Een unieke aanwinst, die het museum met uw steun heeft kunnen verwerven. Velen van u hebben de uitnodiging van het NMM aangegrepen om op 28 oktober het toen nog niet geopende museum te bezoeken. Wij waren er zeker niet alleen: tot mijn grote verrassing zag ik onder andere ook enige schoolklassen die deel uitmaakten van het proefdraaien. Het was een dag waarbij het mes aan twee kanten sneed. Niet alleen konden wij als een van de eersten al van een voorproefje genieten, maar het was niet voor niets een try-out. Voor het museum was het een test van de organisatie en vooral ook voor het personeel en de vele vrijwilligers om hun draai te vinden. U kreeg de gelegenheid uw commentaren te spuien en gelukkig hebben velen hiervan gebruikgemaakt. Uiteraard werden vele suggesties voor

verbeteringen gedaan, daarvoor waren we er immers ook. Maar het overheersende commentaar was wel de overweldigende indruk die het geheel heeft gemaakt. Het enthousiasme spatte ervan af!

Ik wil dit laatste voorwoord niet afsluiten zonder allereerst alle medewerkers aan de Nieuwsbrief, de website en ook mijn medebestuurders en in hen ook alle voorgangers voor hun vaak jarenlange inzet voor de Vrienden enorm te bedanken. Ik neem aan dat ik dit ook namens u doe. Verder dank ik de medewerkers van het Legermuseum voor de prettige samenwerking die we mochten hebben in de voorbije jaren. En ten slotte dank ik u, Vrienden van het Legermuseum, voor de vele gezellige ontmoetingen die we de afgelopen jaren hadden en vooral voor uw niet aflatende steun!

Ik hoop u in de komende jaren nog vele malen te kunnen begroeten in dan wederom 'ons' museum, het Nationaal Militair Museum.

Guus van Leeuwe
brigadegeneraal der Fuseliers b.d.
wnd. voorzitter SVLM

Blauwe Garde wint de 'Boyne'

door Ed Coumans

De slag aan de Boyne op 11 juli 1690 is een van de bekendste veldslagen in de Britse en Ierse geschiedenis. De Engelse koning en Nederlandse stadhouder Willem III verzekerde er zijn heerschappij over de drie koninkrijken Engeland, Schotland en Ierland. Het was zijn eliteregiment de Gardes te Voet oftewel Blauwe Garde dat hem de overwinning bezorgde.

1688, de 'Glorious Revolution'. Een bijzonder jaar in de Engelse geschiedenis met een Nederlands tintje. 'Onze' stadhouder Willem III (1650-1702) wordt door Engelse protestanten uitgenodigd de macht in Londen te grijpen. Zij willen de katholieke Engelse koning James II (1633-1701) verdrijven. De protestantse Willem is gehuwd met James' dochter Mary. Anders dan haar vader is Mary protestant. Willem accepteert het aanbod en vrijwel zonder strijd kaapt hij de troon van zijn schoonvader. De steun voor James stort als een kaartenhuis in elkaar. Hij vlucht naar Frankrijk, naar het hof van Lodewijk XIV.

Daar krijgt hij wel steun, want de Zonnekoning en Willem III zijn aartsvijanden. Lodewijk XIV ziet namelijk zijn territoriale ambities gedwarsboemd door Willem. Deze organiseert met succes een alliantie tegen Lodewijk. Engeland is voor de prins van Oranje een belangrijke aanwinst in dit anti-Frans bondge-

nootschap. Het heersende koningshuis zetelt niet alleen op de Engelse, maar ook op de Schotse en Ierse troon (het Verenigd Koninkrijk bestaat nog niet). Het verjagen van James is dan ook een meesterzet van Willem.

Weinig vertrouwen

Met Franse en katholiek-Ierse steun is James echter weer snel terug. Hij landt in Ierland waar de Ierse katholieken een groot deel van het eiland hebben bezet. Zij vrezen dat de nieuwe protestantse machtshebbers in Londen hun rechten zullen vertrapelen. Een katholiek-Iers leger onder Richard Talbot, graaf van Tyrconnel is bezig de laatste weerstand te breken in de protestantse provincie Ulster. De weerstand van de Ierse protestanten is echter hevig en dat geeft Willem tijd een leger te organiseren en naar Ierland te sturen.

4

Een ets van de slag aan de Boyne, omstreeks 1700. De datum boven de tekening is overigens fout. (Collectie Rijksmuseum)

Vanaf half juni 1690 rukt Willem vanuit Ulster op naar het zuidelijker gelegen Dublin. Om zijn hoofdstad te beschermen, verschanst James zich met zijn leger bij Drogheda achter de rivier de Boyne, 45 km ten noorden van Dublin.

James beschikt over ongeveer 25.000 soldaten, hoofdzakelijk Ieren en enkele Schotse en Engelse medestanders. Het Ierse voetvolk is van een gemengde kwaliteit. Een klein deel is ervaren. Maar de meeste soldaten zijn boerenzonen die met enige dwang in het leger zijn opgenomen. Daarentegen is de Ierse cavalerie van uitstekende kwaliteit. De bewapening is flink verbeterd met Franse steun. Negen van de tien infanteristen zijn uitgerust met moderne vuursteenmusketten. Verder beschikt James over zes ervaren Franse regimenten van in totaal 6.000 man onder generaal Antonin Nompar de Caumont, graaf de Lauzun.

Zijn opponent Willem beschikt over meer soldaten, zo'n 36.000. Willems leger rust op de ervaren Nederlandse regimenten. Op de eerste plaats de drie elitebataljons Gardes te Voet, ook wel Blauwe Garde genoemd. De andere Nederlandse regimenten zijn 5 bataljons infanterie, de Gardes te Paard en 9 reguliere cavalerieregimenten. Niet alleen de Nederlanders zijn goed getraind en modern uitgerust. Dat geldt ook voor de gehuurde acht Deense regimenten. Willem weet dat hij ook kan vertrouwen op zijn Ierse protestantse troepen uit Ulster. Die hebben zich inmiddels bewezen in de strijd tegen de katholieken. Maar in zijn Schotse en Engelse regimenten heeft hij weinig vertrouwen. Het zijn nieuw opgerichte regimenten, nog onervaren en nauwelijks getraind. Ze hebben ook veelal nog verouderde lontslotmusketten. Tot slot beschikt Willem nog over enkele regimenten Franse protestanten, de hugenoten. Sinds koning Lodewijk XIV de protestanten in zijn land alle rechten heeft ontnomen, zijn het gezworen vijanden van de Zonnekoning en in dienst getreden van Lodewijks voornaamste tegenstander, Willem III. Willems ondercommandant is de 75-jarige gelauwerde beroeps-soldaat Friedrich Hermann hertog von Schomberg.

Race naar de Nanny

Op 10 juli bereikt Willems leger de rivier de Boyne. Hij stelt zijn troepen op met zijn centrum tegenover het dorpje Oldbridge. Een dag later vindt de beroemde slag aan de Boyne plaats. Het is Willem die de eerste zet doet. Om 05.00 uur laat hij ongeveer een kwart van zijn leger onder Meinhard von Schomberg, zoon van de hertog, een flankbeweging uitvoeren. Zij steken circa zes km naar het westen de Boyne over en verjagen in een fel gevecht de cavalerie die deze plek bewaakt. De verdedigers houden lang genoeg stand om James te waarschuwen.

Deze stuurt een sterke legermacht onder Lauzun om de aanval in zijn flank te stoppen. Overtuigd dat dit de hoofdaanval is, volgt James enige tijd later zelf met nog meer troepen. Daardoor bevindt het grootste deel van zijn leger zich nu op zijn linkerflank. Het bevel in het centrum bij Oldbridge draagt hij over aan Tyrconnel. James ontmoet het detachement van Meinhard von Schomberg bij Roughgrange. Tot een treffen komt het hier echter niet, want een ondoordringbaar moerassig dal scheidt beide legers. Meinhard von Schomberg laat daarop zijn eenheid verder naar het zuiden marcheren. James volgt hem. Dan sijpe-len langzaam berichten binnen dat Willems hoofdaanval toch bij Oldbridge plaatsvindt. James heeft een kostbare fout gemaakt.

Het is 10.00 uur als Willem zijn hoofdaanval opent. Via een doorwaardbare plaats in de Boyne bijt de 2.000 man sterke Blauwe Garde het spits af. Ze vormen drie aanvalskolonnes van

De slag aan de Boyne door Jan van Huchtenburg. (Collectie Rijksmuseum)

tien man breed. Elke kolonne wordt aangevoerd door een grenadierscompagnie. Met zijn superieure vuurkracht drijft de garde de vijandelijke infanterie langzaam voor zich uit. Daarna volgt Willems hoofdmacht: bataljon na bataljon steekt de Boyne over. De vijand wordt teruggedrongen en het plaatsje Oldbridge valt. Het is 10.30 uur. Tyrconnel speelt zijn laatste troefkaart uit en beveelt een charge van zijn voortreffelijke cavalerie. Zij maken hun naam waar en jagen een deel van Willems infanterie terug de rivier in, waarbij de oude hertog von Schomberg sneuvelt. Maar de garde weet van geen wijken, met geconcentreerde salvo's houden ze de Ierse cavalerie af. Willem zet nu zijn eigen cavalerie in. Ondanks grote verliezen weten ze de Ierse ruiters tot staan te brengen. Tyrconnel weet dat de slag nu verloren is. Om 12.45 uur beveelt hij de terugtocht.

Terwijl hij nog steeds Meinhard von Schomberg volgt, hoort James het nieuws over het verlies van Tyrconnel. Het is ook merkbaar, want zijn kolonne wordt steeds vaker in de rug aangevallen door vijandelijke cavalerie. Zijn mars onttaardt in een race om de brug over de Nanny in Duleek te bereiken voor de troepen van Willem. Het is de Ierse cavalerie die met steun van enkele Franse regimenten de achtervolgende troepen weet af te houden. Zo kan James' leger zich aan de overkant van de rivier in veiligheid brengen.

Vernietigende nederlaag

James lijdt een nederlaag aan de Boyne. Hij verliest zo'n 1.500 man tegenover 750 voor Willem. Het Ierse leger is zeker niet uitgevochten, maar James wel. Hij vlucht opnieuw naar Frankrijk wat hem van de verbitterde Ieren de bijnaam 'James de Schijterd' oplevert. De 'Boyne' beslist de oorlog in Ierland niet, maar de overwinning zekert wel Willems Engelse en Schotse kroon. Willem draagt zijn commando in Ierland over aan de Nederlandse generaal Godard van Reede Ginkel. Met Frans geld, materiaal en manschappen vatten de Ierse katholieken nieuwe moed. Ginkel verovert echter een voor een de Ierse vestingen zoals Athlone. Op 22 juli 1691 valt hij ondanks dat hij minder manschappen heeft, het Ierse leger aan bij Aughrim. Hier weet hij de Ierse katholieken een vernietigende nederlaag toe te brengen. Het levert Ginkel de titels graaf van Athlone en baron van Aughrim op. Want nu is ook Willems heerschappij over Ierland verzekerd.

Vestigingsdirecteur Nationaal Militair Museum Hedwig Saam

‘We hebben de Vrienden hard nodig’

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Hier wil ik werken, dacht Hedwig Saam dit voorjaar tijdens een werkbezoek aan het Nationaal Militair Museum in aanbouw. Het museum en ook de publiek-private aanpak van het project fascineerden haar. Per 1 november werd de journaliste en kunsthistorica na een succesvolle sollicitatie benoemd tot vestigingsdirecteur van het NMM in Soesterberg. Tot dan was zij directeur van het Museum voor Moderne Kunst en het Historisch Museum, beide in Arnhem.

Van de kunst naar het militair bedrijf betekent wél een overgang maar geen bezwaar, vindt Saam: “Ik ben geen militair maar museumdirecteur. Die kennis breng ik in mijn rugzakje mee. Ik zal nooit zoveel weten over de krijgsmacht als een militair, maar de militairen zullen niet zoveel afweten van het museum-

werk als ik. Ieder heeft zijn eigen deskundigheden. Samen kom je tot een goed resultaat.”

In elk geval is Saam zeer onder de indruk van de brede collectie van het nieuwe museum in Soesterberg. Het landmachtgedeelte vindt zijn oorsprong in de privéverzameling van generaal Hoefer. Voor

veel musea ligt de verzameling van een hobbyist aan de basis. De collecties zijn later verder gegroeid met objecten van anderen of schenkingen vanuit de publieke sector. Particuliere collecties zijn daarom belangrijk voor musea. Teruggrijpend op de kunst, zegt Saam: “Deze collecties vormen tevens een inspiratiebron.” Niet alleen voor kunstenaars, maar ook voor geïnteresseerden, die op hun beurt kunstenaars opdrachten geven. De werken die dan ontstaan, vinden op hun beurt weer de weg naar een museum. Naarmate het belang van een collectie groeit, zullen ook de overheden financiële steun verlenen om werken aan te kopen of exposities van geleende stukken mogelijk te maken.

Van grote waarde – en dat geldt niet alleen voor kunst – vindt Saam het uitwisselen van objecten, om zo tentoonstellingen te kunnen inrichten die een beeld geven van een bepaalde periode of onderwerp, een bepaalde historische figuur of kunstenaar. Deze exposities bieden musea weer de mogelijkheid het aanbod aan het publiek uit te breiden en interessanter te maken. Hierdoor stijgt hun educatieve waarde uit boven die van hun oorspronkelijke verzameling.

Vrienden zijn superbelangrijk

“De overheid ondersteunt veel musea”, zegt Saam. “Maar misschien zal die overheid zich in toenemende mate terugtrekken. Dan zijn musea nog meer afhankelijk van particuliere steun.” En een vriendenstichting? Saam beaamt nadrukkelijk het belang van vrienden: “Elk museum heeft vrienden nodig! In welke vorm dan ook. Zij zijn de ambassadeurs van het museum én vormen de groepen die zelf verzamelen of bijdragen leveren voor de aankoop van stukken. Daarmee zorgen ze voor continuïteit. Vrienden in

Hedwig Saam, de eerste vestigingsdirecteur van het Nationaal Militair Museum.

brede zin zijn superbelangrijk. Het gaat er niet alleen om ze binnen te halen, maar ook om ze binnen te houden. Je zult als museum ook een goede tegenprestatie moeten bieden om de vrienden langdurig aan je te binden als ambassadeurs. Dat is heel erg nodig, net zo goed als er fondsen nodig zijn voor het uitvoeren van projecten. Ik ga er zeker aandacht aan besteden en een goed beleid ontwikkelen. Het Nationaal Militair Museum zal zijn Vrienden hard nodig hebben!”

Nu het museum geopend is, wordt het weer heel tastbaar. Dat zal helpen de groep Vrienden te laten groeien. Saam legt uit hoe zij dat ziet: “Er bestaat veel belangstelling, die gebonden is aan bepaalde objecten. Het is zaak daarmee rekening te houden.” Ze trekt de vergelijking met het bedrijfsleven, dat zich vaak richt op wat het te bieden heeft. “Maar wij moeten vraaggericht werken. Wat wil het publiek zien in het museum, welke verwachtingen zijn er? Ik hoop vanuit dat perspectief het aantal Vrienden te laten groeien. En ik hoop dat ook het publiek zich uit loyaliteit gaat verbinden met waar het museum voor staat.” Dat is: duidelijk maken waarom Nederland een krijgsmacht heeft en hoe die werkt.

Al jong nieuwsgierig

Hedwig Saam (*1960) is geboren en getogen in Utrecht. Zij heeft geen militairen in haar familie, maar omdat haar vader Duitser was, speelt oorlog wel een rol in haar leven. “Mijn grootouders waren beiden Duits en zij kwamen na de Eerste Wereldoorlog in Nederland werken. Daar leerden ze elkaar kennen.” Haar vader werd in 1931 in ons land geboren en behield de Duitse nationaliteit. Na de inval van de Duitsers in 1940, verwachtte de bezetter dat Saams grootvader voor hen zou werken. “Maar opa was anti-nazi en dook onder.” Niettemin werd het gezin na de bevrijding door velen met de nek aangekeken. Haar inmiddels overleden vader had het daar zijn leven lang moeilijk mee. Misschien heeft deze situatie er wel toe bijgedragen dat Saam al jong nieuwsgierig was hoe de wereld in elkaar stak. Ze las veel over allerlei maatschappelijke onderwerpen en met name over geschiedenis en politiek. Bovendien schreef ze graag, waarbij goed samenvatten en prioriteiten stellen haar sterke kanten waren. Dat bracht ze al in de praktijk op de middelbare school, in de redactie van

Saam is gefascineerd door het nieuwe museumgebouw in Soesterberg.

de schoolkrant, de bakermat van veel journalisten. Na haar eindexamen bezocht ze de School voor Journalistiek in Utrecht. Maar de opleiding bevredigde niet helemaal, omdat ze haar kennis verder wilde verdiepen en meer terreinen wilde ontsluiten. Via vrienden kwam ze na de journalistenopleiding in aanraking met kunstgeschiedenis. “Mijn beeld daarvan was aanvankelijk saai. Maar het bleek een soort geschiedenis van wat mensen maken, scheppen en hoe ze reageren op gebeurtenissen. Het was of er een gordijn voor me werd opengetrokken. Het was een heerlijke studie en zeer interessant!” Ze volgde de colleges aan de universiteit van Utrecht. Ondertussen werkte ze als freelancejournaliste voor Margriet en voor diverse kunstbladen. Ze deed de communicatie rond het culturele programma van het 350-jarig bestaan van de universiteit.

Na haar doctoraal kunstgeschiedenis solliciteerde ze bij uitgeverij Wolters Kluwer en maakte daar onder meer diverse sponsored magazines, tijdschriften betaald door bedrijven. Saam ontwikkelde ideeën, maakte concepten voor deze bladen, zorgde voor redactie en vormgeving, regelde het drukproces en ten slotte de verspreiding van de magazines. Het bracht haar in contact met het commercieel denken, met begrippen als doelgroepen. Dat laatste sloot weer goed aan bij het doelgroepen denken in de museumwereld, haar latere werkterrein.

Waarom komt het publiek graag? Wat doe je aan gastvrijheid, aan het inrichten van de museumwinkel, hoe presenteer je je aan de bezoekers?

Nieuw werkterrein

“Ik heb geen zitvlees, ik doe niet twintig jaar hetzelfde. Maar er zitten wel veel overeenkomsten in mijn werkzaamheden”, zegt ze over haar gevarieerde carrière. “Het is fijn nieuwe gronden te ontginnen en ergens gestalte aan te geven. Ik heb zulke leuke banen gehad, dat je de energie die je verstookt, weer terughaalt bij de mensen om je heen en door nieuwe kennis op te doen. Ik ben dankbaar dat ik al die kansen gekregen heb.” Na Wolters Kluwer werkte ze in Londen bij een landelijke monumentenorganisatie. In 1998 keerde ze met man en twee zoontjes terug naar Nederland. Saam doceerde vervolgens aan de Design Academy in Eindhoven en werd daarna directeur van Museum Hilversum. Het kunstcentrum Zonnehof in Amersfoort – een organisatie voor onder meer uitlenen van kunst – was vanaf maart 1999 haar werkgever. In Arnhem werd ze in 2008 directeur van twee musea: het Arnhemse Museum en het Historisch Museum. Een tweede voorgenomen nieuw museumgebouw strandde op de politiek. Deze zomer solliciteerde ze na zes jaar ‘Arnhem’ bij het Nationaal Militair Museum, wat weer een nieuw werkterrein voor haar openlegt.

Nationaal Reduit Antwerpen valt in Duitse handen

door Hans van Lith

Toen de Duitse troepen op 4 augustus 1914 België binnenrukten, wisten de Belgen twee dingen: ze zouden zich verdedigen tegen de overval op hun neutrale vaderland en het Nationaal Reduit Antwerpen achtten zij onneembaar. De stad was immers omringd door een dubbele rij forten! Het pakte anders uit. Nu herdenkt Antwerpen de gebeurtenissen van 100 jaar geleden met tentoonstellingen en een Belgisch-Nederlandse pontonbrug over de Schelde.

Die pontonbrug herinnert aan de schipbrug die hier 2 augustus 1914 werd geslagen ter hoogte van het stadskasteel Het Steen en zo de verbinding vormde met de linkeroever. Ze diende voor de Belgische troepen en bood vervolgens vele tienduizenden burgers een vluchtweg naar Nederland.

De spanningen in Europa liepen aan het begin van de twintigste eeuw sterk op en de algemene verwachting was dat er oorlog zou uitbreken. De moord op de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger Franz Ferdinand en zijn vrouw in Serajevo deed het conflict losbarsten. Veel Europese landen waren door verdragen verbonden, die bepaalden dat ze elkaar in geval van nood zouden helpen. Zo raakten de Centralen, het bondgenootschap van Duitsland en Oostenrijk-Hongarije in oorlog met de Entente, het verbond van Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland. Duitsland zou dus in het oosten én in het westen met een strijd op twee fronten worden geconfronteerd. Dat was een schrikbeeld voor de Duitsers. Ze verwachtten dat de Russen echter de nodige tijd nodig zouden hebben om te mobiliseren en wilden daarom eerst

Zeppelinaanval op Antwerpen.

Frankrijk verslaan. Dan konden ze zonder dreiging in de rug, Rusland aanpakken. Volgens het Duitse 'Schlieffenplan' zouden ze door België naar Frankrijk oprukken en het Franse leger vervolgens in een cirkelbeweging om Parijs insluiten en tot opgeven dwingen. Maar het

Het resultaat van de Duitse beschieting van 8 oktober.

neutrale België wenste geen doorgang te verlenen en 'dus' vielen de Duitsers het land binnen. Luik met zijn ring van forten vormde het eerste obstakel. Een bittere pil voor de Duitsers was al direct dat de Maasbruggen bij Visé opgeblazen waren. Maar tegen het zware Duitse geschut konden de forten niet op. Heel bekend is Fort Loncin, dat explodeerde toen een Duitse granaat de munitieopslag trof. Nederland bleef op het nippertje neutraal, omdat het Duitse aanvalsplan ons ongemoeid liet.

Antwerpse defensie

De invallers rukten op richting Namen en Brussel. Bij Haelen leden ze een flinke nederlaag, tijdens de 'Slag van de zilveren helmen' (naar de helmen van de Duitse cavaleristen). Maar ze waren onstuitbaar. Leuven werd ingenomen. Omdat de Duitsers geloofden dat ze door franc-tireurs waren bestookt, staken ze de stad in brand. Hierbij ging de beroemde bibliotheek grotendeels

Vluchtelingen in de bossen bij de Nederlandse grens.

verloren. Het onverdedigde Brussel viel 20 augustus. De Belgische koning, de volksvertegenwoordiging en de regering waren al op 17 augustus naar het Nationaal Reduit Antwerpen verhuisd, waar ze zich veilig waanden. Koning Albert nam zijn intrek in het koninklijk paleis op de Meir. Om de havenstad lag een dubbele ring van forten. De binnenste ring werd rond de jaren zestig van de negentiende eeuw gebouwd door de bekende generaal Brialmont. Deze lag ongeveer zes tot zeven kilometer van het stadscentrum.

Omdat de stad zich uitbreidde, maar vooral omdat de draagwijdte en de kwaliteit van het geschut toenamen, was rond 1900 een tweede ring van forten nodig. Deze kwam op zo'n twaalf tot negentien kilometer afstand van het stadscentrum en was voorzien van de modernste verdedigingsmiddelen.

Belegerd

Hoewel de Antwerpenaren in de verte het gedreun van geschut hoorden, waren ze nog niet bij het oorlogsgeweld betrokken. Dat werd anders toen op 25 augustus een Duitse zeppelin de stad bombardeerde. Aan de Marne in Frankrijk leden de Duitsers inmiddels een nederlaag en daarop wijzigden zij hun plannen. Er ontstond tussen de geallieerden en de Duitsers een 'race naar de Noordzee'. De winnaar zou zijn tegenstander in de tang kunnen nemen. De Duitsers richtten zich nu ook op Antwerpen. De Antwerpse defensie boezemde wel degelijk respect in, want behalve door de forten werd de stad beschermd door de Nederlandse grens, de rivieren de Schelde en de Rupel alsmede diverse inundatiegebieden. Maar de Duitse commandant generaal Hans von Beseler zocht toch naar mogelijkheden de Belgische linies met zijn Armeegruppe Beseler te doorbreken. Op 26 september beval hij de forten te beschieten. Die bleken hiertegen niet bestand. De toestand werd ernstiger, maar gelukkig schoot begin oktober de Britse Royal Naval Division de verdedigers te hulp. Ook de First Lord of Admiralty Winston Churchill bezocht Antwerpen om de bewoners moreel te steunen.

Maar de situatie verslechterde opnieuw toen de Duitse troepen op 6 oktober de buitenste fortenring doorbraken. Zij kondigden aan de stad te beschieten als deze zich niet overgaf. De koning vertrok uit Antwerpen en ook het Belgische leger

Achtergebleven bezittingen op de Scheldekaai bij de brug.

en de Britse hulptroepen trokken zich via de pontonbrug terug.

Beschieting

Twee dagen later begon de beschieting. Gedurende 36 uur vielen er elke minuut drie tot vier Duitse granaten op de stad en richtten daar enorme schade aan. Op 9 oktober capituleerde de stad en bij Kontich werd de overgave getekend. De achterhoede van de terugtrekkende militairen blies de pontonbrug op. Nog in de late avond van 9 oktober trokken de Duitsers de grotendeels verlaten stad binnen.

Bij tienduizenden vluchtten burgers en militairen over de Nederlandse grens. In Roosendaal, Bergen op Zoom en in

Zeeuws-Vlaanderen werden ze ondergebracht in schoolgebouwen, kerken, kloosters, tentenkampen en ook bij particulieren. Velen reisden vervolgens via Vlissingen naar Engeland. Later gingen 'minvermogenden' doorgaans naar vluchtoorden in onder meer Uden, Gouda, Nunspeet en Ede. In totaal kwamen rond een miljoen Belgen naar ons land. De 33.000 Belgische en Britse militairen werden geïnterneerd. Al vrij kort daarna waagden ongeveer 900.000 burgervluchtelingen de terugtocht naar België, waar vier Duitse bezettingsjaren wachtten.

De Belgische militairen hielden inmiddels stand achter de IJzer. Niemand won de race naar de zee. Van die Noordzee tot de

Motorbootjes van 105 Brugcompagnie uit Hedel houden de brug op zijn plaats. (Foto: Hans van Lith)

De eerste burgers wandelen over de brug, na de publieksopening op 3 oktober.
(Foto: Hans van Lith)

Zwitserse grens ontstond een stellingenoorlog. De soldaten verbleven jarenlang in de loopgraven, berucht door kou, modder, luizen en beschietingen.

Opnieuw een brug

In 2014 kreeg het Vredescentrum in Antwerpen* van de stad het verzoek een herdenking te organiseren. Samen met andere organisaties werden plannen

gemaakt, waarvan het slaan van een pontonbrug wel het meest opvallende was. Het werd een gezamenlijk oefenproject van de Belgische en Nederlandse Genie (101 Geniebataljon uit Wezep en 105 Brugcompagnie uit Hedel). Op 3, 4 en 5 oktober zouden weer ongeveer 100.000 personen over de brug naar de linker-oever kunnen wandelen. Vrijdagmiddag 3 oktober openden koning Philippe en

koningin Mathilde de brug. Ze werden vergezeld van de 105-jarige mevrouw Josée Heyrman, die als meisje over de 'echte' brug had gelopen en zich nog herinnert dat ze hem 'heel lang' vond. 's Avonds volgde de publieksopening. Een klank- en lichtspel en opspuitend vuurwerk gingen vooraf aan de oversteek van een groep militairen en kinderen. Talloze Antwerpenaren volgden. De belangstelling was de volgende dagen zo groot dat diverse groepen wandelaars teleurgesteld moesten worden. Behalve het brugspektakel vonden nog diverse culturele manifestaties en tentoonstellingen plaats, die elk vanuit een eigen optiek een beeld gaven van de Eerste Wereldoorlog. Eens te meer bleek dat zelfs 100 jaar later de Grote Oorlog nog niet vergeten is, hoewel Josée Heyrman waarschijnlijk de enige is die het zich nog werkelijk herinnert.

* Het Vredescentrum werd opgericht in 1986 en probeert via dialoog, bijeenkomsten en manifestaties de vredesgedachte te bevorderen. Meer informatie onder andere over de herdenking van de Eerste Wereldoorlog: info@vredescentrum.be, telefoon 0032-3-338 83 03 (woensdag tot en met vrijdag 10-17 uur).

De complete brug op de dag van de officiële opening door het koningspaar in de middag van 3 oktober 2014. (Foto: Hans van Lith)

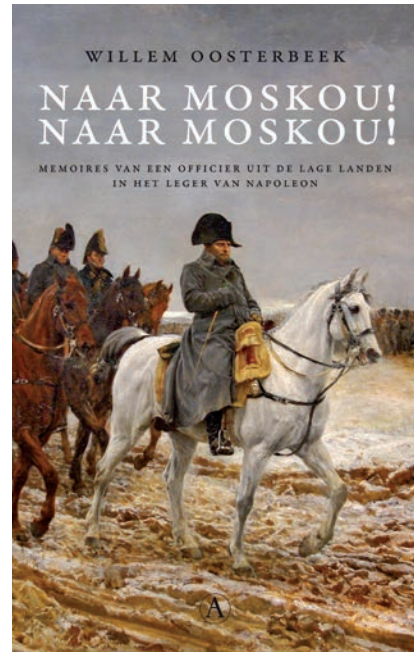

Herinneringen aan een helse veldtocht

door Ed Coumans

Met *Naar Moskou! Naar Moskou!* heeft Willem Oosterbeek een vlot leesbaar boek geschreven over de helse Russische veldtocht van Napoleons leger in 1812. Oosterbeek neemt de lezer mee aan de hand van de memoires van de Nederlander Jean François Dumonceau. Deze is officier in het beroemde regiment de Rode Lansiers, onderdeel van Napoleons elite de Keizerlijke Garde. Daarmee is Dumonceau op velerlei manieren beter af dan de gewone soldaat. De garde wordt beter bevoorrad en wordt door Napoleon ook buiten de strijd gehouden. In Rusland is de garde meer dan ooit zijn lijfwacht. Dumonceau is blij naar Rusland te kunnen gaan. Hij verwacht zich hier op het slagveld met roem te kunnen overladen. Maar uiteindelijk neemt hij tot zijn grote teleurstelling geen enkele veldslag deel. Ondanks zijn bevoorrechte positie is de terugtocht door de extreme winter één grote ontbering voor Dumonceau. Op het einde als hij al over de Russische grens in Pruisen is, kijkt

hij toch nog de dood in de ogen. Hij raakt onder zijn paard bekneld. Met geluk en veel wilskracht overleeft hij. Bijzonder aan Dumonceaus verslag is dat hij een eerlijk beeld schetst van de veldtocht. Als hij bijvoorbeeld over het slagveld van Smolensk loopt, beschrijft hij onverbloemd de verschrikkingen die hij om zich heen ziet. Oosterbeek wisselt de ervaringen van Dumonceau af met enkele hoofdstukken waarin hij vaak op heldere wijze de historische achtergronden voor de lezer verklaart. Met de militaire terminologie heeft de schrijver echter veel moeite. Zo gebruikt hij de marineterm eskader als hij eskadron bedoelt. Grenadiers noemt hij granaatwerpers en dragonders verplaatsen zich volgens Oosterbeek te paard en vechten te voet. Dit was inderdaad ooit zo, maar begin negentiende eeuw is dat allang geschiedenis. Tot slot siert een schilderij van Jean-Louis-Ernest Meissonier de cover van het

Naar Moskou! Naar Moskou! Memoires van een officier uit de Lage Landen in het leger van Napoleon, Willem Oosterbeek, 2014, paperback, 159 pagina's, 17,50 euro, ISBN 978 90 253 0400 3.

boek. Een vreemde keuze, want het werk gaat niet over de Russische veldtocht. De titel van het schilderij zegt genoeg: '1814, la Campagne de France'.

Afscheid van Chris Ronteltap

Onze algemeen directeur Chris Ronteltap deelde het personeel al eind augustus mee wat hij kort daarvoor te horen had gekregen: dat er in het nieuwe museum voor hem geen plaats meer is. En dat de projectleiding er voor kiest om met nieuwe directeuren aan de slag te gaan. Los van het feit dat dat misschien een begrijpelijke en verdedigbare keuze kan zijn als er, zoals nu het geval is, een heel nieuw museum wordt opgestart, is het natuurlijk moeilijk voor Chris. Hij kwam binnen op een moment dat het niet goed ging met het museum. Het lukte Chris om in korte tijd de zaak weer op de rails te krijgen. Stapje voor stapje herstelde hij het vertrouwen. Geen geringe prestatie! In de rest van zijn tijd bij het museum heeft hij bewezen een echte

'samenbinder' te zijn. Iemand die altijd dacht vanuit het collectief en de problemen altijd vanuit die grondhouding, en niet met autoriteit, dwang of intimidatie oploste. Een echt mens, met een warm hart. En zonder vooruit te willen lopen op zijn afscheid, dat vast groots en meeslepend zal worden, is het goed om dat nog maar eens te benadrukken. Gezien zijn brede culturele en literaire belangstelling zal Chris zich, in het geval hij niet meteen een nieuwe maatschappelijke betrekking zal aanvaarden, de komende tijd niet vervelen. Ik wens hem en zijn vrouw Elja het allerbeste toe.

Dirk Staat
Conservator public history, NMM

Chris Ronteltap.

Een bijzondere aanwinst, dankzij de Vrienden

door Mathieu Willemsen

In november werd in Fontainebleau de Napoleontische collectie van de prins van Monaco geveild, 's werelds grootste privécollectie op dit gebied. Op deze veiling heeft het Nationaal Militair Museum een bijzonder stuk weten te verwerven dankzij de financiële ondersteuning van de Stichting Vrienden.

12

Hoewel het de steek van Napoleon was die de voorpagina's haalde van de internationale pers, is de aanwinst voor het Nationaal Militair Museum een veel unieker stuk (er zijn immers diverse steken van Napoleon bekend in de wereld). Zonder steun van de Vrienden zou deze aanwinst niet gerealiseerd kunnen worden, dus dank aan u allen!

De nieuwste aanwinst betreft het doek van een standaard van het 1e Regiment Huzaren van het Koninkrijk Holland uit 1807. Het standaard, achter glas gevat in een decoratief raamwerk, toont aan de ene zijde het koninklijk wapen met in de vier hoeken het getal 1 in een lauwerkrans. Onder het wapen staat in een banderol het motto van de orde van de Unie 'eendragt maakt magt' en hangen het Legion d'Honneur en de Orde van de Unie. Het geheel is op een lichtblauwe achtergrond (de kleur van de Orde van de Unie) met een vierkante witte uitsparing in het midden. De andere zijde is eveneens lichtblauw met een wit staand vierkant. In dit vierkant staat de tekst 'Lodewijk Napoleon koning van Holland bij het 1e Regiment Huzaren'.

Dit standaard lijkt afwijkend te zijn van 'reguliere' vaandels en standaarden uit deze tijd. Van het Koninkrijk Holland is slechts een ander dundoek bekend, namelijk het infanterievaandel dat destijds door de Britten is veroverd en dat enige tijd als bruikleen uit Engeland in Delft te zien is geweest. Dit was een standaard met de kleuren rood-wit-blauw in de hoeken en gouden letters in het midden. Het standaard van de huzaren lijkt veel meer betrekking te hebben op de persoon van de koning, met de afbeelding van zijn persoonlijk wapen, de kleur lichtblauw en de

tekst waarin staat dat de koning bij het regiment is. Daarnaast is het standaard ook veel kostbaarder uitgevoerd, aangezien het opschrift en de decoratie niet geschilderd zijn, maar met de hand erop geborduurd zijn. Verder onderzoek naar het standaard zal nog plaatsvinden en ook worden gepubliceerd in de nabije toekomst. De vermoedens op dit moment zijn dat dit mogelijk een persoonlijk koninklijk standaard was dat door het regiment werd gevoerd als de koning erbij aanwezig was. De aanwinst is nog zo vers, dat deze zich op het moment dat ik dit artikel schrijf (19 november) nog in het veilinghuis in Frankrijk bevindt. Het standaard komt op korte termijn (mogelijk voor het eerst sinds 200 jaar) naar Nederland en wordt vervolgens snel ingepland in de vaste expositie van het museum in Soesterberg.

STEUN VRIENDEN

Het unieke vaandel van het 1e Regiment Huzaren is het meest recente geschenk dat met uw steun is aangekocht. De Vrienden van het Legermuseum hebben afgelopen decennia een niet onaanzienlijke impuls aan de museumcollectie gegeven. Zo is enige tijd terug nog een financiële bijdrage geleverd aan de restauratie van het schilderij 'De oversteek van een Spaans leger over de Rijn bij Andernach'.

Vrienden testen nieuw museum

door Heleen Bronder

Het Nationaal Militair Museum (NMM) is op 11 december officieel door de koning geopend. Voor het zover was, werd er natuurlijk hard gewerkt aan het vervolmaken van de inrichting en facilitaire voorzieningen. Daarbij werd de hulp ingeroepen van diverse doelgroepen. Op dinsdag 28 oktober was het de beurt aan de Vrienden van de vier Defensiemusea.

In het restaurant konden de Vrienden even op adem komen. (Foto Hans van Lith)

De hal is zo groot dat het aanzienlijke aantal bezoekers niet opviel. (Foto Hans van Lith)

Ruim 800 Vrienden gaven gehoor aan de oproep het NMM aan een kritische inspectie te onderwerpen. Veel van hen hebben hun mening gegeven via enquêtes, opmerkingenkaartjes en e-mail. Algemene indruk: de Vrienden zijn onder de indruk, velen waren aangenaam verrast door de uitgebreidheid van het getoonde en de contrasten tussen het 'staal' in het Arsenaal en het 'verhaal' in de tentoonstellingsruimtes. Ook de ligging in het bijzondere landschap en het uitzicht vanaf de toren oogsten bewondering. De Vrienden gaven het museum in zijn totaliteit een 8. Verbeterpunten zijn er ook: de zalen zijn hier en daar te donker, door de laagstaande zon zijn sommige vitrines moeilijk te bewonderen, er missen nog informatiebordjes bij diverse onderwerpen, de bewegwijzering is nog niet overal in orde. Aan al die punten wordt hard gewerkt. Een veel gehoorde vraag is of er nog gelegenheid gaat komen in de cockpits te kijken. Of dit gerealiseerd kan en gaat worden, is nog onderwerp van studie.

Heleen Bronder

Het NMM is blij met alle feedback. Mocht u nog iets opgevallen zijn wat u met ons wilt delen, mail dat dan naar communicatie@nmm.nl.

Jan Sluijters tegen oorlog en politici

Schilder Jan Sluijters (1881-1957) was al een gevestigd kunstenaar met impressionistische en modernistische trekjes toen hij in 1915 plotseling bijtende politieke en oorlogsprenten ging tekenen voor het linkse opinieblad *De Nieuwe Amsterdammer*. Hij accepteerde daarmee het verzoek van hoofdredacteur H.P.L. Wiessing om de vaste tekenaar Piet van der Hem tijdens diens vakantie te vervangen.

door Hans van Lith

Het beviel kennelijk zo goed dat hij ook na die periode voor de *Nieuwe Amsterdammer* bleef werken. Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte hij daardoor deel uit van een driemanschap van getalenteerde kunstenaars: Piet van der Hem, Willy Sluiter en hijzelf. Wekelijks verzorgde dit drietal bij toerbeurt een spotprent voor de voorpagina van de 'Mosgroene' zoals *De Nieuwe Amsterdammer* ook wel werd genoemd. Hoewel hij het financieel niet nodig had en ook geen politieke activist was, ging Sluijters op Wiessings verzoek in. Waarschijnlijk sprak het linkse gedachtegoed hem toch wel aan, anders ga je als enigszins bourgeois kunstenaar niet werken bij zo'n fel blad. Maar de mogelijkheid zijn lithografische technieken verder te ontwikkelen was volgens mensen uit zijn omgeving de hoofdrede.

Het medialandschap was de 50 jaar daarvoor sterk veranderd. Na het verdwijnen van het Dagbladzegel (een belasting op kranten) in 1869 was de krant gemeengoed geworden en was het aantal bladen stormachtig gestegen. Behalve dagbladen ontstonden ook wekelijkse opiniebladen zoals de liberale *Groene Amsterdammer*, en publiekstijdschriften zoals *Panorama*, *Katholieke Illustratie*, *Het Leven* en *De Prins*.

Hoofdredacteur van de *Groene Amsterdammer* was H.P.L. Wiessing. Hij kreeg echter zo'n ruzie met zijn directie over jour-

nalistieke onafhankelijkheid dat hij werd ontslagen en zelf een links weekblad *De Nieuwe Amsterdammer* begon. In augustus 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit, maar Nederland bleef neutraal.

Uiteraard had ook de pers wel politieke sympathieën. Sommige kranten waren meer Duits gezind, andere richtten zich meer op het geallieerde kamp. De redenen werden niet altijd duidelijk. Zo konden bijvoorbeeld financiële of handelsbelangen van de aandeelhouders een rol spelen. Op verzoek van de regering stelden de kranten zich terughoudend op in hun berichtgeving om de neutraliteit niet in gevaar te brengen. Alleen *De Telegraaf* was overholen voor het Britse kamp en liet dit merken.

De Nieuwe Amsterdammer was duidelijk linkgericht, maar koos niet direct partij voor een bepaald land. Het blad was wel heel kritisch, vooral als de gewone man in de knel dreigde te raken. De onderwerpen voor de litho's werden op de redactie besproken tijdens wekelijkse 'platenvergaderingen', waarna een van de tekenaars het idee uitwerkte. Soms was in hetzelfde nummer een artikel te vinden dat met de tekening te maken had, maar regel was dat niet.

De Heilige Antonius

Sluijters' eerste prent verscheen op 24 juli 1915. Deze ging over de Duitse onderzeeboten, die dicht onder de kust van het nog neutrale Amerika schepen torpedeerden. Hij toonde VS-president Wilson als de Heilige Antonius, die aan de Amerikaanse kust schijnheilig Gods woord van vrede predikte tot de vissen (Duitse onderzeeboten). Achter zijn rug stonden echter kisten met munitie, die de Amerikaanse oorlogsindustrie aan de Britten leverde en die Wilson natuurlijk graag veilig de Oceaan zag oversteken. Sluijters zou gedurende de hele oorlog deze symbolische aanpak handhaven. Soms verwijzend naar een episode uit de geschiedenis, soms naar een Bijbelverhaal, soms naar een (politieke) actualiteit, een oorlogssituatie of een historische figuur. De prenten toonden vooral véél details, die een zekere algemene achtergrondkennis vereisten. Het loonde de moeite zijn werk goed te bekijken. Steeds weer ontdekte je nieuwe – soms verborgen – verwijzingen: de naam van een getorpedeerd schip, de ruïne van de kathedraal van Reims, een bijzonder opschrift met een speciale betekenis.

In oktober 1915 tekende hij de 'moord' op Servië. Keizer Wilhelm II (met Pickelhaube) en keizer Franz Josef van Oostenrijk-Hongarije hadden het bijna naakte 'onschuldige' Servië te pakken, dat moord en brand schreeuwde. Tsaar Ferdinand van Bulgarije had net de kant van de Centralen (Duitsland en Oostenrijk-Hongarije) gekozen en trok grijnzend zijn zwaard om al vast een graantje mee te pikken, of misschien zelfs Servië een kopje kleiner te maken. Nu was Servië minder onschuldig dan het leek, want het land intrigeerde op de Balkan om tot één groot Zuid-Slavië te komen, uiteraard onder Servische leiding. Dat was niet naar de zin van Oostenrijk, dat ook zijn macht wilde uitbreiden in deze regio. Uit deze tekening bleek overigens dat Sluijters heel sterk was in het tekenen van naakt.

De heilige Antonius (Wilson) predikt de vrede voor de vissen (Duitse onderzeeboten), terwijl Amerikaanse munitie op verscheping naar Engeland wacht. (Collectie Museum de Fundatie, Zwolle-Heino/Wijhe)

Servië wordt aangerand door keizer Wilhelm II (links), keizer Franz Joseph (midden) en tsaar Ferdinand (voorgond) en schreeuwt moord en brand. (Collectie Museum de Fundatie, Zwolle-Heino/Wijhe)

Groot was ook zijn talent bepaalde figuren een uitgesproken onbetrouwbaar, sluw of dom uiterlijk te geven. Op de prent van 4 december 1915 zien we een wel heel sinistere Sinterklaas en Zwarte Piet. Sint was de Dood en de cadeaus die hij 'uitdeelde' waren vliegtuigbommen. Zelfs zijn schimmel had een uitgesproken vals gezicht. Om van Piet maar niet te spreken, hier uitgebeeld als de duivel op bokkenpoten met een zak vol granaten op zijn rug. Zij liepen – uiteraard – over een slagveld, waar dorpen in ruïnes veranderden en soldaten sneuvelden.

Sluijters nam ook vaak politici op de hak, waarbij de minister van Landbouw, Handel en Nijverheid Folkert Evert Posthuma vaak slachtoffer was. Deze had de ondankbare taak dat hij moest zorgen voor voldoende voedsel – met zijn distributie wegens de schaarste – en voor de nodige brandstoffen voor industrie, verkeer en huishoudens. Omdat Nederland nauwelijks steenkool had, moest die geïmporteerd worden. Dat betekende in de praktijk soms: ruilen tegen toch al schaarse voedingsmiddelen. Dat 'pikte' Sluijters niet, vooral ook omdat hij niet van overtuigd was van Posthuma's onpartijdigheid en vreesde dat hij de rijken bevoordeelde. Sluijters tekende heel anders dan bijvoorbeeld Albert Hahn sr. (1877-1918). Kahn muntte juist uit in eenvoudige voorstellingen met krachtige lijnen, gericht tegen de voor hem grote vijanden van de samenleving kapitalisme, militarisme en klerikalisme. Andere bekende tekenaars als Johan Braakensiek (1858-1940) en Louis Raemaekers (1869-1956) tekenden doorgaans ook eenvoudiger dan Jan Sluijters, hoewel ook hier de symboliek niet ontbrak. In totaal maakte Sluijters 77 prenten voor De Nieuwe Amster-

Minister Posthuma van Landbouw, Nijverheid en Handel was vaak Sluijters' mikpunt. Als het aanmaken van eenheidsworst stagneert, adviseert de prent dat Posthuma zich maar moet opofferen – zoals Jan van Schaffelaar deed – en in de worstmachine moet springen. (Collectie Museum de Fundatie, Zwolle-Heino/Wijhe)

dammer, zijn laatste verscheen 6 december 1919. Piet van der Hem tekende 93 prenten en Willy Sluiter 43.

Teloorgang van de Mosgroene

De Mosgroene startte begin 1915 met een oplage van 9.000 stuks en een behoorlijk aantal vaste abonnees. Maar hoofdredacteur Wiessing werd steeds linkser en vergoelijkt na de Russische Revolutie het optreden van de bolsjewieken. Dat vervreemde lezers en adverteerders van hem. In 1919 zat De Nieuwe Amsterdammer flink in de financiële problemen. Een oproep om bijdragen hielp wel iets, maar was onvoldoende omdat de leegloop voortduurde. In 1920 staakte de redactie de uitgave. Jan Sluijters heeft nadien nooit meer politieke of oorlogsprenten gemaakt.

TENTOONSTELLING

Kunstenaar Rob Scholte werd ooit gefascineerd door de oorlogs- en politieke prenten van Jan Sluijters. Hij zag kans alle 77 stuks te verzamelen en exposeerde ze in zijn museum in Den Helder. Nu heeft hij ze overgedaan aan Museum de Fundatie in Zwolle. Hier worden de prenten tentoongesteld tot en met 4 januari 2015. Meer info: www.museumdefundatie.nl, telefoon (0572) 38 81 88.

Nieuwe vriendenstichting opgericht

Op dinsdag 4 november werd in Gouda de nieuwe Stichting Vrienden van het Nationaal Militair Museum (SVNMM) formeel opgericht. Bij notaris Wagener tekenden voorzitter Freek Groen en vicevoorzitter Guus van Leeuwe de oprichtingsstukken. Bij de opzet van het Nationaal Militair Museum, dat immers een samensmelting is van het voormalige Legermuseum en Militaire Luchtvaart Museum, lag het voor de hand dat het nieuwe museum ook één nieuwe vriendenstichting zou krijgen. Langdurige gesprekken tussen de 'oude' vriendenstichtingen zijn aan de oprichting voorafgegaan. De bedoeling is dat de vrienden van de oude stichtingen overgaan naar de nieuwe vriendenstichting. Dit zal leiden tot een totaal van ongeveer 1.500 donateurs! De doelstelling van de SVNMM is dezelfde als van de beide oude organisaties: steun geven aan het Nationaal Militair Museum en gelden bijeenbrengen voor de aankoop of restauratie van waardevol erfgoed van leger en militaire luchtvaart.

Het bestuur van de SVNMM is als volgt samengesteld: cdre b.d. KLU Freek Groen, voorzitter; bgen der Fuseliers b.d. Guus van Leeuwe, vicevoorzitter; drs. Joke van Vels-van Dongen, secretaris; kol b.d. KLU, drs. Bert Remkes, penningmeester; ktz b.d. drs. Wim Visée, lid; lkol drs. Stefan Willems, lid.

Hans van Lith

Vicevoorzitter Guus van Leeuwe en voorzitter Freek Groen wensen elkaar geluk met de oprichting van de nieuwe vriendenstichting.

Nieuw magazine

'Le roi est mort, vive le roi!' De koning is dood, leve de koning! Het is wat aanmatigend deze verheven Franse uitroep hier te gebruiken, maar feitelijk geeft hij de situatie wel weer. Want dit is de laatste Nieuwsbrief van de Vrienden van het Legermuseum. Het nieuwe Nationaal Militair Museum in Soesterberg betekent uiteraard ook de oprichting van een nieuwe vriendenstichting, met een eigen magazine. Aan de totstandkoming daarvan wordt gewerkt en als alles volgens plan verloopt, verschijnt het eerste nummer in het voorjaar van 2015. De redactie van de 'oude' Nieuwsbrief denkt met plezier terug aan de tijd dat zij het blad maakte.

de redactie

NIEUWE VRIENDEN

W. den Dunnen	Den Haag
W.K.B. Langerak	Leusden
J. Spijkers	Rotterdam
A. den Drijver	Barendrecht

VRIENDEN GRATIS

Vrienden van het NMM krijgen met hun vriendenkaart in 2015 gratis toegang tot het Nationaal Militair Museum! Zie de website www.nmm.nl en kijk onder 'tickets'.

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Edwin Ouwejan Carla Marcus Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	De Swart BV, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Walaardt Sacré Kamp, gebouw 1, postbus 109, 3769 ZJ Soesterberg tel.: (0852) 73 65 18 e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305

Het overnemen of openbaar maken van artikelen of delen daarvan uit de Nieuwsbrief is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteur.